

ВЛИЯНИЕ НА ИНОВАТИВНИТЕ КОМПЮТЪРНИ ТЕХНОЛОГИИ ВЪРХУ ЕФЕКТИВНОСТТА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ЧУЖД ЕЗИК В СА „Д. А. ЦЕНОВ”¹

[Ст. преп. Петър Тодоров](#)

[Ст. преп. Даниела Стоилова](#)

Резюме

С все по- широкото навлизане на съвременни компютърни технологии във всички аспекти на обществения живот и в частност във всички области на модерното образование, подпомаганото от компютри езиково обучение (Computer-Assisted Language Learning – CALL) добива все по-голяма популярност като иновативен метод за подобряване качеството на чуждо-езиковото обучение. Измерителите за по-добро качество на обучението по чужд език, подпомагано от компютри, са повишената производителност, резултатност, достъпност, удобство, мотивация и институционална ефективност.

Настоящата студия има за цел да представи някои ключови теоретични постановки относно ефективността на иновативните методи в чуждо-езиково обучение и тяхното приложение в академичната практика, както и резултатите от проучване, направено от екип по проект „Влияние на иновативните компютърни технологии върху ефективността на обучението по чужд език в СА „Д. А. Ценов” в стремежа към повишаване качеството на предоставяното обучение по чужди езици чрез добавяне на стойност към образователния продукт.

Ключови думи: смесена форма на обучение; образователен продукт; иновативни методи; синхронно и асинхронно обучение; ефективност; мотивация; специализиран език; комуникативни стратегии

THE EFFECT OF INNOVATIVE INFORMATION AND COMPUTER TECHNOLOGIES ON FOREIGN LANGUAGE TEACHING AT TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS

Senior Lecturer Petar Todorov

Senior Lecturer Daniela Stoilova

Abstract

The wider introduction of modern IT in all spheres of public life, and especially in modern teaching and learning has lead to the growing recognition of Computer-Assisted Language Learning (CALL) as an innovative method for improving the quality of foreign-languages learning. The indexes of improved quality of teaching and education by applying the Computer-Assisted Language Learning method include increased productiveness and efficiency of the learning process, as

¹ Участието на авторите в написването на студията е както следва: старши преподавател Петър Тодоров - първа и втора глава; старши преподавател Даниела Стоилова - трета глава и обща редакция.

well as better accessibility and convenience, alongside higher motivation of students and tutors and overall institutional efficiency.

In this paper, we have tried to present some key theoretical concepts regarding the efficiency of innovative methods in foreign languages teaching, as well as potential for their deployment in academic practice. The paper also summarises the findings of the research we conducted with the project The Effect of Innovative Information and Computer Technologies on Foreign Languages Teaching at Tsenov Academy of Economics in a pursuit of improving further the foreign-languages teaching process at the Academy by adding more value to the educational product.

Key words: blended learning; learning product; innovative methods; synchronous and asynchronous learning; efficiency; motivation; specialized language learning; communication strategies

I. Увод

1. Въведение в изследваните проблеми и анализ на ситуацията

С все по-широкото навлизане на съвременни компютърни технологии във всички аспекти на обществения живот и в частност във всички области на модерното образование, подпомаганото от компютри езиково обучение (Computer-Assisted Language Learning – CALL) добива все по-голяма популярност като иновативен метод за подобряване качеството на чуждо-езиковото обучение. По-доброто качество на обучението по чужд език, подпомагано от компютри, се изразява в повишена производителност, резултатност, достъпност, удобство, мотивация и институционална ефективност:

- ✓ По-добрата **производителност** е свързана с по-бързото темпо и влаганите по-малко усилия, с които обучаемите усвояват различни езикови знания и развиват свързани с тях умения;
- ✓ По-високата **резултатност** се измерва чрез по-дълготрайния характер на придобитите езикови знания и компетенции.
- ✓ Използването на компютърни технологии предлага на обучаемите **достъп** до по-голямо разнообразие от учебни материали, както и осъществяването на обратна връзка, които често са затруднени или невъзможни в конвенционална учебна среда;
- ✓ **Удобството** е друго предимство на подпомаганото от компютри езиково обучение, тъй като то позволява на обучаемите да усвояват нови езикови знания и свързаните с тях умения в предпочитано от тях време и място.
- ✓ **Мотивацията** на обучаемите е по-висока, тъй като процесът на обучение е по-интересен и атрактивен в сравнение с традиционното обучение в аудиториите;
- ✓ На практика е постижима и повишена **институционалната ефективност**, вследствие на намаления обем преподавателска натовареност и конвенционални учебни пособия.

Бързите темпове на развитие на информационните технологии и тяхното нарастващо значение за съвременното общество намират своето отражение в интереса от страна на все повече компании и институции към различни форми на работа и обучение, за които не се изисква физическо присъствие на обучаемите или са свързани с такова в минимална степен, с оглед по-ефективно и пестеливо използване на време и ресурси. Тези принципи са заложени и в същността на така нареченото *електронно обучение (e-learning)*, което обаче

невинаги може да замени изцяло присъствената форма на обучение в различните сфери на бизнеса или образованието. През последните години като удачна алтернатива все по-често се прилага така нареченото *смесено обучение* (*blended learning*), което съчетава иновации и традиции. Преминаването към изцяло дистанционна форма на обучение по чужд език е от една страна трудно постижимо и не води до спестяване на средства и ресурси, а от друга страна е практически неприложимо в някои случаи (например в групи, където обучаемите имат сравнително ниска езикова подготовка или при усвояването на фонетичните особености на конкретен език). Ето защо смесеното обучение предлага един от иновативните и може би по-удачни варианти за постигане на оптимален баланс при обучение по чужд език в електронна и присъствена среда.

При изготвянето на учебни програми във висшите училища е необходимо да се отчитат редица фактори (учебни зали, аудиторна заетост на преподавателите, учебни материали и др.). В сравнение с традиционната, изцяло присъствена форма на обучение, смесеното обучение не е обвързано в толкова висока степен с тези фактори. От друга страна, то позволява да бъдат значително съкратени част от разходите, присъщи на конвенционалното обучение. Същевременно не бива да се подценява фактът, че смесеното обучение може да доведе до допълнителни разходи – например за администриране на онлайн съдържание, поддръжка на компютърни системи и др. Поради тези съображения в настоящата разработка разглеждаме възможностите за използване в чуждо-езиковото обучение в СА „Д. А. Ценов” на съществуващите добри практики в областта на електронното и смесеното обучение, както и евентуалните трудности, които биха могли да възникнат при този процес. Аспектите, от които разглеждаме използването на смесено обучение в чуждо-езиковата подготовка на студентите в Стопанска Академия, са следните:

- ✓ Предимства и недостатъци на електронното и дистанционно обучение;
- ✓ Стратегии за прилагането на смесено обучение и подходи към неговото осъществяване;
- ✓ Разработване на учебно съдържание за смесено обучение по чужд език.

Изводът, който правим в резултат на нашето изследване е, че традиционните и иновативните форми на обучение имат своите естествени слаби и силни страни. Смесеното обучение (от англ. *blended learning*) позволява да се обединят предимствата на присъствената и дистанционна форма на обучение, като се използват обучаващи ресурси и елементи на асинхронно дистанционно обучение. Това означава, че обучаемите ще се запознават с част от учебния материал в присъствените часове в аудиторията, а друга част от него ще достига до тях във виртуална среда. По този начин ще се използват гъвкаво лекции, компютърни презентации, различни видео и аудио материали, справочници, контролни задания и др. Този по-атрактивен за обучаемите модел дава съществено конкурентно предимство на образователните институции, които първи се ориентират към заменянето на част от конвенционалните с уеб-базирани форми на обучение, тъй като последните все още не са навлезли масово в практиката на висшите учебни заведения.

2. Параметри на изследването.

Обект на направеното изследване по проект „Влияние на иновативните компютърни технологии върху ефективността на обучението по чужд език в СА „Д. А. Ценов” са придобитите езикови знания и умения от студентите-

първокурсници в редовна форма на обучение в ОКС „Бакалавър” в Стопанска Академия, като за целта обучаемите от всички специалности бяха разделени в цели и контролни групи по английски, немски и руски език.

Теза на нашето изследване бе тази, че иновативните уеб-базирани методи на обучение повишават качеството на чуждо-езиковото обучение във висшето училище, като същевременно водят до засилен интерес към образователния процес от страна на обучаемите и осигуряват на образователната институция сериозно конкурентно предимство на съвременния образователен пазар.

Направеното по проекта изследване си постави за **цел** да обоснове и докаже тезата, че при изучаването на чужд език във висши учебни заведения, в частност, СА „Д. А. Ценов”, смесеното обучение е по-ефективен и по-продуктивен метод, който би могъл да доведе до намаляване на разходите за чуждо-езиково обучение и успешно да се прилага при изготвянето на съответните учебни програми.

За да установи в каква степен обособяването във виртуална среда за обучение на рутинни учебни дейности като лексикални, граматически и текстови упражнения би могло да повлияе положително върху резултатите от обучението по чужд език, нашият екип си постави следните конкретни задачи:

- ✓ Подбор на учебни материали, които да бъдат дигитализирани и предоставени чрез Интернет;
- ✓ Съставяне на тестови и контролни групи с еднакво или близко ниво владение на съответния чужд език (английски, немски и руски);
- ✓ Провеждане на обучение едновременно в присъствена и дистанционна електронна форма с тестовите групи;
- ✓ Сравняване на резултатите, постигнати от тестовите групи, с тези на контролните групи.

II. Теоретични изследвания

1. Принципи на обучението по чужд език.

Като сложен процес на преподаване и усвояване на знания и развиване на умения за тяхното практическо използване, обучението по чужд език се основава на следните дидактически принципи /по Стефанова, 2007/:

- ✓ **Принцип на нагледност:** Нагледността подпомага усвояването на чужд език като подобрява мотивацията за учене у обучаемия. За да се постигне акустична и визуална нагледност, при чуждо-езиковото обучение се използват различни звукозаписи, видео филми, графики, илюстрации и снимки, карикатури и др. Използваните материали задължително трябва да бъдат съобразени със степента на развитие на мисленето на обучаваните и нивото на тяхната езикова подготовка, както и да са автентични и с добро техническо качество.
- ✓ **Принцип на съзнателност:** Този принцип отразява необходимостта обучаемите да разбират добре смисъла на преподаваното учебно съдържание, да са в състояние сами да правят обобщения и изводи за съществени признаци на конкретни езикови явления, да ги сравняват и анализират на базата на натрупаните до момента езикови познания, използвайки индуктивен и дедуктивен подход в процеса на своето обучение.
- ✓ **Принцип на активността:** Активността е преобразуващото отношение към поднасяния учебен материал, за това при отчитането на този

принцип учебното съдържание следва да се адаптира съобразно личния опит, потребностите и интересите на обучаваните по даден чужд език.

- ✓ **Принцип на достъпност:** Според този принцип целите, съдържанието и методите на обучение трябва да съответстват на възрастовите особености на обучаваните лица, като усвояването на учебен материал следва преход от известното до този момент към неизвестното досега и от простото към сложното езиково явление. За достъпна се счита онази учебна материя, която отговаря на критерия 90/90, т.е. 90% от обучаваните успяват да усвоят 90% от учебния материал в предвиденото за това време.
- ✓ **Принцип на системност:** Усвояването на знания и умения трябва да следва определена логическа връзка чрез използването на учебни програми, методически ръководства и др. и умелото планиране на учебния процес.
- ✓ **Принцип на трайност на знанията и успеха:** Крайната цел на добрата чуждо-езикова подготовка е тяхното използване при общуване в реална среда, където комуникацията се осъществява на изучавания чужд език. И тъй като практически е невъзможно да се прогнозира кога обучаваните ще попаднат в такава ситуация, обучението по чужд език трябва да се стреми към устойчивост на придобитите знания и умения посредством тяхното редовно повторение, проверяване и оценяване.

Съществуват и редица други принципи, които са специфични за начина на усвояване на явленията в даден чужд език и с които следва да е съобразено чуждо-езиковото обучение. Водещ сред тях е **принципът за комуникативност**, затова всяко обучение по чужд език в своята същност трябва да е комуникативно.

Друг водещ методически принцип при добрата чуждо-езикова подготовка е този за **интензивност** на провежданото обучение. В идеалния случай обучаваните усвояват езиковите явления в страна, където се говори изучаваният от тях чужд език и имат възможност всекидневно да обогатяват, коригират и упражняват усвоените знания в реална комуникативна среда. Във висшето училище, обаче, обучението по чужд език се провежда извън страната, в която се говори съответният чужд език, затова са необходими многобройни упражнения и редовни повторения, за да се противостои на влиянието на родния език. Нещо повече, в условията на съвременна глобализация и свързаната с нея ситуация на многоезичие, обучението по чужд език е изложено на влиянието и на вече изучавани други чужди езици. Ето защо специалистите препоръчват интензивно преподаване и затвърждаване на малки блокове учебно съдържание, разпределени в по-голям брой учебни теми, пред натрупването на огромно количество учебен материал в няколко учебни единици, отдалечени една от друга във времето.

При изучаване на чужд език се отчита влиянието и на принципа на **предимство на устната реч при въвеждане на нов езиков материал** (по Стефанова, 2007), според който без слухово възприятие или устно възпроизвеждане обучаваните не могат да се научат да четат, говорят или пишат. Необходимостта от личен контакт между обучавани и преподавател при по-ниските нива на владеене на чужд език е пряко следствие на този принцип, като особено при начинаещите е от особена важност да се предлагат езикови модели и стимули, които да подпомагат развиването на устна реч, а въз основата на нея и на останалите езикови умения – слушане, четене и писане.

Успешното обучение по чужд език предполага редовно и адекватно оценяване на усвоените до момента знания и степента, в която обучаваните могат да ги прилагат на практика. За оценяване нивото на владеење на чужд език се използват различни скали, напр. тази на ALTE (Асоциация на изпитващите по чужд език в Европа), на Гьоте Институт в Германия, IELTS (използвана при международни изпити по академичен английски език) и др., като най-общо се открояват три основни нива на езикова компетентност: базова, добра и висока. Три нива при оценяването на езиковата подготовка използва и Общата европейска езикова рамка, а именно: елементарна, самостоятелна и компетентна езикова употреба. Особено важно е обучаваните да са наясно с нивото на своята езикова компетентност към момента, за да могат да отчитат своя напредък по време на обучението, както и да си изградят адекватна представа за знанията и уменията, чието усвояване предполага следващото, по-горно ниво.

Съществена характеристика на обучението по чужд език е неговото когнитивно измерение. Освен чисто прагматичното усвояване на компетенции /за четене, слушане, говорене и писане/, обучаемите получават и познания за страната/страните, където се говори този език, за особеностите, присъщи на техните култури, за съществуващите морални ценности, етикет на общуване и др. (Doyle, 1995, 2003). В същото време, на чуждо-езиковото обучение е присъщо и известно емоционално измерение, тъй като изучаването на чужд език нерядко е свързано с определена положителна или отрицателна нагласа към средата, в която се говори този език, готовността за осъществяване на контакти с носители на езика, предварително очакване за трудностите при изучаване на езика и др. И въпреки че стандартизираните тестове с лекота могат да измерят прагматичния компонент на обучението по чужд език, неговите когнитивните и емоционални аспекти са твърде субективни, за да бъдат стандартизирани.

2. Особенности на преподаването по чужд език във висшето училище.

Обучението по чужд език може да се раздели на два вида езикови курсове – общи и специализирани (Тарашева, Иванчева, 2008). Чуждо-езиковото обучение във висшите училища се предлага в специализирани курсове, съобразени с останалите дисциплини, които студентите изучават. В този смисъл, изгражданите умения и знания на чужд език трябва да подпомагат цялостната квалификация и компетентност на обучаваните в конкретна област, като ги подготвят за работа със специализирани текстове, писмено и устно общуване в делова сфера.

Специализираният чужд език се различава по редица особености от общия чуждия език. За него са характерни специализирани термини, различна степен на абстракция, стремеж към икономичност и ефективност на изказа и др. В същото време наличието на достатъчно добра подготовка по общ чужд език е задължителна за успешна работа със специализиран език, тъй като улеснява боравенето с него, докато ниското ниво на владеење на общ чужд език ограничава значително неговите ползватели и в работата със специализиран език.

Отчитайки бъдещите професионални потребности на обучаваните, при обучението по специализиран чужд език следва да бъдат обособени следните комуникативни стратегии:

- ✓ Планиране на комуникацията чрез предварителните знания за адресата, с които разполагаме;

- ✓ Съставяне на списъци с термини, които са свързани с конкретната ситуация и модела на комуникация, характерен за нея;
- ✓ Ограничаване на темата до няколко основни изказвания;
- ✓ Трениране на умения за започване, водене и завършване на разговор;
- ✓ Използване на познати изрази и формулировки, в чието значение ползвателят на специализиран език е сигурен;
- ✓ Структуриране съдържанието на текстовете;
- ✓ Боравене с препратки и съкращения;
- ✓ Идентифициране на указания и основни моменти;
- ✓ Изготвяне и формулиране на хипотези;
- ✓ Отправяне на молба за разяснение при възникнали неясноти;
- ✓ Използване на вербални и невербални средства за общуване и др. (DAAD, 2004).

При преподаването на специализиран чужд език се използват различни подходи: работа с практически материали, симулиране на речеви ситуации, провеждане на различни ролеви игри, директно учене по време на стажове и специализации, четене на научни текстове, използване на мултимедийни средства и др. Доколко е подходящ един или друг подход зависи от входящото ниво на познанията по чуждия език на обучаваните, т.е. степента, в която владеят общия чужд език, от техните познания в конкретната специализирана област, от нивото на техническа обезпеченост на учебния процес и др. Предлаганите във висшето училище курсове по специализиран чужд език трябва да се стремят да симулират автентична езикова среда и ситуации от професионалната сфера.

3. Сравнение на присъствена, дистанционна и смесена форма на обучение.

Присъствената форма на обучение прави наложително едновременното присъствие на обучаеми и преподаватели на определено място за определен интервал от време. Въпреки някои очевидни неудобства, които присъствената форма на обучение създава, нейно безспорно предимство е прекият контакт между самите обучавани и обучаваните и преподавателя, както и възможността за непрекъсната обратна връзка.

Когато обучаемите владеят чуждия език до ниво самостоятелна и компетентна езикова употреба е възможно разчупване на рамката на присъствената форма на обучение. Такава възможност предлагат дистанционната и смесена форма на обучение. В основата на изцяло виртуалното обучение (синоними: веб-базирано обучение, *нем.* vollvirtuelles Lernen, *англ.* e-learning) е автономността на обучаваните относно времето за учене и темпото на работа (Нейкова, 2008).

Основните особености на електронното дистанционно обучение могат да бъдат обобщени както следва:

- ✓ **Разпределение на времето;**
- ✓ **Поемане на отговорност;**
- ✓ **Планиране;**
- ✓ **Умения за търсене на информация;**

Изборът на синхронна или асинхронна форма на обучение зависи от особеностите на средата за обучение и профила на обучаваните. При синхронната форма на обучение, контактът между обучаеми и преподавател се осъществява в реално време посредством електронни средства за комуникация.

При асинхронно обучение, преподавателят възлага на обучаваните конкретни задачи и очаква тяхното предаване по електронна поща или чрез друга система за изпращане на съобщения. Фиг. 1 дава пример за възложено електронно задание по бизнес немски език.

future now

KARIBO
PRÉDLAGAME

KURSE

BIBLIOTEKA

ZA NAS

KONTAKTI

NOVINI

PROJEKTI

futurenow - Free_2 - Задания - Bilanz: auf Deutsch und auf Bulgarisch

Обновяване на

Преглед на изпратените отга

Wie heißen auf Bulgarisch folgende Positionen einer Bilanz:

Aktiva -
Anlagevermögen -
Vorräte -
Forderungen -
Eigenkapital -
Verbindlichkeiten -
flüssige Mittel -

Aktivseite	Passivseite
A. Anlagevermögen (AV) I. Immaterielles Vermögensgegenstände II. Sachanlagen III. Finanzanlagen	A. Eigenkapital (EK) I. Gezeichnetes Kapital II. Kapitalrücklagen III. Gewinnrücklagen IV. Gewinnvortrag/Verlustrücktrag
B. Umlaufvermögen (UV) I. Vorräte II. Forderungen und sonstige Vermögensgegenstände III. Wertpapiere IV. Flüssige Mittel	B. Rückstellungen
C. Rechnungsabgrenzungsposten (RAP)	C. Verbindlichkeiten D. Rechnungsabgrenzungsposten (RAP)

Schreiben Sie direkt im Eingabe-Fenster (siehe unten). Wenn fertig, bitte auf "Abschicken" klicken.

Написано от: Wednesday, 1 April 2009, 12:00 AM
Краен срок: Friday, 31 December 2010, 12:00 AM

Фиг.1 Електронно задание по бизнес немски език

Виртуалното обучение е съпътствано и от известни неудобства, сред които липсата на самостоятелност при част от обучаемите, ограничения в реалното общуване между преподавател и обучавани, необходимост от базово техническо оборудване и затруднения при осъществяването на контрол. Отдалечеността в пространството може да забави сътрудничеството с останалите обучавани, а това може да затрудни работата в група при проблемно ориентираното обучение (*англ.* problem solving).

4. Анализ на електронното и дистанционно обучение.

Съвременните методики за обучение по чужди езици поставят акцент върху по-голямата автономност, която трябва да се предостави на обучаваните при придобиването на знания (*student-centered approach*), за разлика от традиционния подход (*teacher-centered approach*), при който преподавателят е основен източник на знания. Така, вместо да получават информация само и единствено от преподавателя, обучаемите имат възможност да учат в среда, в която те могат сами да търсят и намират информация, както и да споделят своите знания и умения с останалите си колеги. Не всички обучаеми, обаче, приветстват описваните промени и нововъведения. Въпреки че в наши дни процентът на тези, за които съвременните технологии са толкова неразбираеми, колкото и чуждия език, който са избрали да учат, намалява с всеки изминал ден, има обучаеми, които възприемат скептично идеята да бъдат обучавани в изцяло онлайн среда. Тук изниква и социалния аспект на разглеждания проблем. При едно изцяло дистанционно обучение се губи директният контакт между обучаваните, които може никога да не се срещнат лице в лице през целия период на обучение. Поради тези причини през последните години смесеното обучение се налага като един от най-ефективните образователни методи.

Успоредно с непрестанното развитие и усъвършенстване на науката и технологиите расте необходимостта от постоянни корекции, подобрения и иновации и в практиките на дистанционното, електронното и смесеното обучение. Джанет Макдоналд² разглежда смесеното обучение като въвеждане на онлайн съдържание в даден курс или програма от обучението на студентите, като в същото време остава застъпена и традиционната присъствена форма. В повечето случаи, комбинацията между двете форми е 50/50, но въпреки това, са възможни и други варианти, съответно с преобладаващо присъствена или онлайн форма. Необходимо е също така да се вземат предвид и методите за оценяване на придобитите знания, които също трябва да бъдат балансирани. Дистанционната форма е по-удачна при възлагането на индивидуални задачи /казуси, курсови работи/, докато присъствената форма е по-подходяща при провеждането на изпити, защита на дипломни работи и т.н. Според Джош Берсин³, целта на смесеното обучение е да бъдат синтезирани различни медии за обучение в една съвкупност, която може да се разкрои, така че да се получи една високо ефективна и същевременно интересна програма.

Все по-ясно се откроява тенденцията да се заместват традиционните методи на обучение с изцяло дистанционни или смесени методи, като очакванията са за по-висока ефективност на обучаващите институции и по-атрактивен образователен продукт. Независимо от преобладаващия ентузиазъм по отношение на иновациите в образователната сфера обаче, не бива да се пренебрегват и онези фактори, които могат да повлияят негативно върху процеса на смесено обучение, тъй като практиката сочи, че не са рядкост случаите, в които електронното или дистанционно обучение могат да се окажат неуспешни. Една от главните причини според Берсин е, че обучаемите са твърде заети и често предпочитат да се откажат от даден курс, тъй като не са достатъчно мотивирани да организират времето си за учене. При дистанционното и електронно обучение не е налице пряк и редовен контакт с останалите обучавани, Интернет съдържанието понякога е мудно и скучно, а задачите, които се възлагат на обучаваните трябва да бъдат изпълнени наред със задълженията им в работата, в семейството, и т.н.⁴

При съставянето на програми за традиционно присъствено обучение се вземат предвид фактори като осигуряване на помещения за обучение, оборудвани със съответната материално-техническа база; разходи за заплащане на инструктори/преподаватели; учебни помагала и пособия; административна обезпеченост на процеса и т.н. И тъй като при електронното или смесено обучение, някои от тези разходи отпадат, очакванията са за редуциране на разходите като цяло. Това обаче не изключва възникването на други разходи (например за поддръжка на сървъри, онлайн спорт и др.). Според Берсин един от подводните камъни при преминаването към електронно или смесено обучение е промяната на променливите разходи (режийни, заплати на преподаватели, и т.н.) в постоянни (разработка на съдържание, надграждане на

² Macdonald, Janet. *Blended Learning and Online Tutoring*. 2008, Gower Publishing Limited. Hampshire, England. p. 2 (превод П. Тодоров).

³ Bersin, Josh. *The Blended Learning Book*. 2004, Pfeiffer. San Francisco, U.S.A. pp. xv-xvi (превод П. Тодоров).

⁴ Bersin, Josh. *The Blended Learning Book*. 2004, Pfeiffer. San Francisco, U.S.A. p. xvii (превод П. Тодоров).

технологии). Това на практика означава, че се инвестират време и средства в инфраструктура, която сама по себе си не обучава никого.⁵

В заключение ще обобщим, че смесеното обучение е един ефективен образователен модел, който все още подлежи на усъвършенстване. Той е добра алтернатива на традиционното обучение. Остава, обаче, необходимостта от внимателно управление на инвестициите в него, така че то наистина да доведе до редуциране на разходите като цяло и положителни финансови резултати.

5. Стратегии за и подходи към смесеното обучение

Изборът на подходяща стратегия за смесено обучение (blended learning) или подход към него се предопределят от редица фактори, като мястото на дадения курс в програмата на съответното учебно заведение и ресурсите, с които то разполага (или, ако не разполага с такива, доколко е налице възможност или желание да ги набави/създаде). В този смисъл, при предлагане на смесено обучение трябва да се използват стратегии, които отговарят на целите на обучението по съответната дисциплина и задоволяват нуждите и очакванията на обучаваните. Макдоналд групира инструментите, които подпомагат стратегиите за смесено обучение на асинхронни и синхронни⁶. Към първия тип спадат различните форуми, блогове и уикита, които могат да се използват като официална част от курса или като негово неофициално допълнение. Тези инструменти могат да се прилагат за подпомагане на дейности извършвани от малки групи, при интерактивни ресурси, структурирани дейности и др.

За постигане на ефективна комуникация с обучаваните Макдоналд препоръчва да се обмислят следните моменти⁷:

- ✓ **Обособяване на взаимна договореност** - Преподавателите трябва да използват всяка възможност да опознаят хората, с които работят и да насърчат своите студенти да обменят информация за себе си при започването на курса;
- ✓ **Задаване на правилен тон** – Тук Макдоналд препоръчва на преподавателите да пишат така, както биха говорили, да поддържат със своите курсисти дружелюбен и неофициален тон, като не допускат иронични или цинични забележки;
- ✓ **Създаване у обучаваните на усещане за съвместна работа** – Това се постига чрез редовни коментари от страна на преподавателя, които вдъхват на обучаваните увереност, че те не са сами в процеса на учене и че някой отстрем следва тяхната ангажираност в него;
- ✓ **Създаване на възможности за участие** – Преподавателите могат да сторят това като периодично приканват своите студенти към участие и принос в учебния процес;
- ✓ **Стратегическо използване на синхронни инструменти** – Редовната употреба на мигновени съобщения през равни интервали от време създава атмосфера на задушевност и чувство за принадлежност към

⁵ Bersin, Josh. *The Blended Learning Book*. 2004, Pfeiffer. San Francisco, U.S.A. p. 20 (превод П. Тодоров).

⁶ Macdonald, Janet. *Blended Learning and Online Tutoring*. 2008, Gower Publishing Limited. Hampshire, England. p. 58 (превод П. Тодоров).

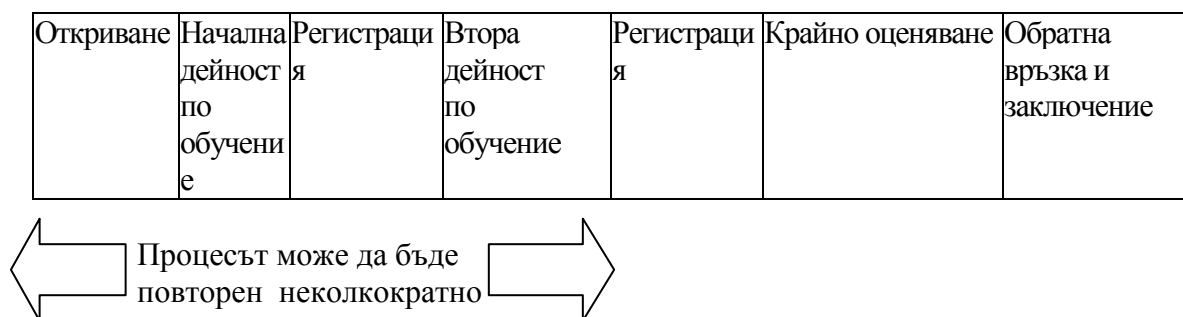
⁷ Macdonald, Janet. *Blended Learning and Online Tutoring*. 2008, Gower Publishing Limited. Hampshire, England. p. 81 (превод П. Тодоров).

определена общност. Възможна е употребата на телефон, както и на аудио или видео конферентна връзка за даване на инструкции.

При смесеното обучение могат да се използват и различни синхронни инструменти, сред които най-разпространен е телефонът, като освен него в процесът на обучение успешно могат да бъдат застъпени и редица други методи.

Джош Берсин разграничава два основни модела на смесено обучение: подход на надграждащия модел (program flow model) и подход на избирателния модел (core-and-spoke model)⁸. При първия, съзателят на курса разработва учебно съдържание, като стъпка по стъпка интегрира няколко типа медии в хронологически организирана учебна програма. Процесът на обучение е аналогичен на този в курсовете, преподавани в колежи и средно-образователни училища. Всеки сегмент от курса е структуриран по начин, който позволява надграждането на нови знания върху наученото до момента. Учебната програма е организирана в строго определена рамка и изисква от обучаваните да усвоят учебния материал в линейна последователност. Краят на курса предвижда оценяване, което да измери общото ниво на натрупани знания.

При избирателния модел (core-and-spoke model), съзателят на курса развива фундаментален образователен подход и впоследствие добавя други материали, например интерактивни задачи, задачи за оценяване с помощна функция, задължителни задачи и такива, по които обучаемите работят по свое желание, като всички те допълват основния подход и очертават неговата рамка. При този модел има упражнения или препратки към множество различни медии, без те да са подредени по образеца „стъпка по стъпка”. Фиг. 2⁹ и 3¹⁰ представят графично описаните модели:

Фиг. 2. Надграждащ модел

⁸ Bersin, Josh. *The Blended Learning Book*. 2004, Pfeiffer. San Francisco, U.S.A. p. 56 (превод П. Тодоров).

¹⁰ Bersin, Josh. *The Blended Learning Book*. 2004, Pfeiffer. San Francisco, U.S.A. p. 58 (превод П. Тодоров).

¹⁰ Bersin, Josh. *The Blended Learning Book*. 2004, Pfeiffer. San Francisco, U.S.A. p. 77 (превод П. Тодоров).

Лаборатории и на място	Ментори		Хардуер, софтуер, симулации	Сертифици ране
Уеб-базиран софтуер за курс			Уеб-базиран софтуер върху компакт диск	
Уеб портали Страници	Обучение в аудиторията		Уеб портали, страници	Стаи за чат, Дъски за съобщения
Сертифициране на процеса за производство на полупроводници		Сиско и НСР Мрежово Инженерство и Обучение по продажби Конферентни разговори, Уебинари, Карти подпомагащи работата, чек-листи		

Фиг. 3. Избирателен модел

В обобщение на казаното по-горе, можем да отбележим, че учените обособяват различни методи и подходи, които могат да бъдат заложени в процеса на смесено обучение. Разбира се, всеки създател на курс по смесено обучение трябва да е наясно кой от тези методи ще бъде най-подходящ за нуждите на неговата целева аудитория, както и да съумее да подбере най-добрите качества на всеки от тях за конкретните образователни цели на своя курс.

6. Принципи за разработване на учебното съдържание за смесено обучение при студенти, изучаващи чужд език.

При разработване на учебно съдържание за смесено обучение е необходимо да се вземат предвид редица фактори: брой на обучаемите, брой на курсовете, които ще бъдат предложени, налични ресурси и разполагаемо време, разходи за разработване, администриране и поддръжка на курса. Когато става въпрос за обучение по чужд език, един от основните фактори, с които авторите на курсове за смесено обучение трябва да се съобразят, е нивото на езикова компетентност на обучаемите. Други важни фактори, на които се спира Макдоналд¹¹, са свързани с обстоятелството, че обучаемите:

- ✓ често имат натрупан значителен опит в обучението по чужд език;
- ✓ учат извън района на учебното заведение в определен период или през цялото време на курса;

¹¹ Macdonald, Janet. *Blended Learning and Online Tutoring*. 2008, Gower Publishing Limited. Hampshire, England. p. 111 (превод П. Тодоров).

- ✓ трябва да работят самостоятелно;
- ✓ имат нужда от достъп до компютър в мрежа, независимо дали той е в района на учебното заведение или извън него;
- ✓ в определен момент може да се окаже наложително присъствието им в района на учебното заведение.

Когато разглеждаме възможностите за електронно обучение в областта на чуждо-езиковата подготовка не бива да пренебрегваме и факта, че световната мрежа предлага неограничени възможности за получаване и обмен на информация. Обучаемите могат много по-лесно и бързо да получат съвет и подкрепа от свои колеги, други източници извън аудиторията или предоставеното им онлайн съдържание. От друга страна, ученето в онлайн среда изправя участниците в смесено обучение пред сериозно предизвикателство, тъй като те невинаги имат изградени навици за осмисляне, систематизиране и използване на огромната информация, достъпна чрез Интернет.

Плагиатството е друг проблем, на който трябва да се обърне особено внимание при провеждането на смесено обучение. В класическия случай, когато на обучаваните се постави писмена работа по конкретна задача, най-изкушаващата възможност е тази да напишат подходяща ключова дума в Интернет, при което излизат хиляди и дори милиони резултати с готови отговори по темата. При обучаеми, чиято мотивация за участие в учебния процес е слаба (в конкретната ситуация или изобщо), следващата логична стъпка е използването на така наречената техника на копиране и поставяне (copy/paste), с което поставената задача е изпълнена за учудващо кратко време. Възможно е възложената задача да бъде предоставена за изпълнение на приятел, колега, или дори непознат субект срещу заплащане, което също е форма на плагиатство. Но докато в първия случай опитният преподавател лесно може да открие измамата, то във втория това е почти невъзможно. Макдоналд цитира Каръл и Апълтън¹², според които при разработването на система за оценяване, няколко подхода могат да се използват успешно в борбата с плагиатството:

- ✓ Запознаване на студентите с пример за добри и лоши практики и обсъждане на произтичащите от тях последствия;
- ✓ Включване на задачи за перифразирание;
- ✓ Разработване на система за оценяване, която изисква от студентите да сравняват понятия и идеи от текстове, разглеждани в учебния курс, с опит или знания за актуални процеси и събития;
- ✓ Поставяне на задачи, които изискват от студентите да предадат план за изпълнение на конкретното задание вместо завършен продукт;
- ✓ Включване на възвратен компонент в задачите – например въпрос „Какво научих от написването на този доклад?“.

7. Оценяване работата на обучаемите по чужд език при традиционното присъствено обучение и при използването на смесено обучение.

В изложението до тук разгледахме съществуващите подходи към смесеното обучение и различни стратегии за неговото използване, факторите, които следва да бъдат отчитани при смесен тип обучение по чужди езици, както

¹² Macdonald, Janet. *Blended Learning and Online Tutoring*. 2008, Gower Publishing Limited. Hampshire, England. p. 114 (превод П. Тодоров).

и някои водещи принципи при разработване на учебно съдържание за него. Логично следва въпросът за оценяването на знания. Докато при конвенционалните методи за оценяване – присъствен изпит в аудиторията под формата на писмен тест или устно изпитване - преподавателят има възможност да наблюдава и контролира обучаемите при проверка на техните знания, електронните методи за оценяване са свързани с известен риск от недобросъвестно изпълнение на поставените задачи. Според Джанет Макдоналд, оценяването може и трябва да подпомага смесеното обучение на студентите в няколко насоки. То има за цел не само да оцени тяхното онлайн участие, но и да отрази философията на курса и постигнатите резултати, да създава възможности за обучение в критични моменти, както и да предостави съществена възможност за обратна връзка.¹³ Тази обратна връзка, според Никол и Макфарлън-Дик¹⁴, които Макдоналд цитира, може да бъде изразена в седем принципа на добра практика за обратна връзка. Според тези принципи обратната връзка:

- ✓ Помага да се уточни критериите за добро представяне;
- ✓ Позволява и поощрява развиването на умение за самооценка;
- ✓ Предлага на обучаемите качествена информация относно тяхното обучение;
- ✓ Насърчава диалога между преподаватели и обучаеми;
- ✓ Създава позитивна мотивация и увереност;
- ✓ Разкрива възможности за запълване на празнината между текущо и желано представяне;
- ✓ Предоставя информация, която подпомага преподавателите в процеса на преподаване.

8. Изводи.

В рамките на прегледа на теоретичните публикации, свързани с темата на изследването, разгледахме редица проблеми на смесеното обучение и неговото приложение в обучението по чужд език, както и начините, по които то може да бъде инкорпорирано в учебната програма на едно висше учебно заведение. Направен беше анализ на теоретичната обосновка на проблема и бяха разгледани предимствата и недостатъците на електронно и дистанционно обучение, стратегиите за и подходите към смесеното обучение, както и с кои аспекти на разглеждания проблем следва да се съобразяват авторите при разработването на учебно съдържание за смесено обучение при студентите изучаващи чужди езици.

Смесеното обучение (англ. *blended learning*) прави теоретично възможно обединяването на предимствата на традиционното и електронното обучение, като използва обучаващи ресурси и елементи на асинхронно дистанционно обучение. Част от учебния материал се представя по традиционен начин в класната стая, а друга достига до обучаваните във виртуална среда. Учебното съдържание следва да бъде внимателно подбрано и планирано, така че от една страна да се редуцират разходите, а от друга да бъдат удовлетворени нарастващите изисквания към образователния процес и увеличаващите се нужди от нови продукти на образователния пазар.

¹³ Macdonald, Janet. *Blended Learning and Online Tutoring*. 2008, Gower Publishing Limited. Hampshire, England. p. 131 (превод на автора).

¹⁴ Macdonald, Janet. *Blended Learning and Online Tutoring*. 2008, Gower Publishing Limited. Hampshire, England. p. 132 (превод на автора).

III. Практическо изследване и решение на проблема. Изводи.

1. Описание на проведения експеримент

1.1. Цели и задачи

Целта на нашето изследване бе да установи в каква степен отделянето на рутинни учебни дейности като лексикални, граматически и текстови упражнения във виртуална среда за обучение може да повлияе положително върху резултатите на обучаваните при изучаване на специализиран чужд език. Задачите, които си постави изследователският ни екип, бяха следните:

- ✓ подбор на материали за дигитализиране и позициониране в Интернет;
- ✓ съставяне на тестови и контролни групи с еднакво или близко ниво на владеене на чужд език (английски, немски, руски);
- ✓ провеждане на обучение в присъствена и в дистанционна електронна форма с тестовите групи;
- ✓ сравняване на резултатите на тестовите групи с тези на контролните групи.

При решаването на първата задача от м. юли до м. октомври 2009 г. беше извършен анализ на материалите, използвани в обучението по немски език: текстове за четене, аудио и видео записи за слушане, задания за самостоятелна работа или за работа в група, лексикални упражнения, задачи за самостоятелна подготовка и др. Част от тези материали бяха поставени в електронна среда за обучение на сайта „Бъдеще сега” <http://www.futurenow.bg>. Материалите, качени на този сайт, представляват отделни глави от учебник по бизнес немски език, лексикални упражнения, задания за самостоятелна работа, електронен немско-български икономически речник и препратки към видео файлове с икономическа насоченост.

1.2. Участници в експеримента

В експеримента за смесено обучение по немски език участваха студенти от първи курс в Стопанска академия „Д.А.Ценов”. Студентите бяха изучавали немски като първи чужд език в средното училище с хорариум между 800 и 1200 часа, което отговаря на самостоятелна до компетентна езикова употреба. Обособени бяха две групи, като в едната попаднаха студенти от специалностите „Финанси” и „Застрахователно и социално дело”, а в другата - „Маркетинг”, „Счетоводство и контрол” и „Стопанско управление”.

1.3. Организация на експеримента

Експериментът протече на два етапа:

През зимния семестър на учебната 2009/2010 г. участниците в експеримента бяха разделени на две групи. Тестовата група (група А, 21 участници) изучаваше теми от курса по бизнес немски в присъствена форма и паралелно посещаваше сайта за обучение, където обучаемите правеха допълнителни лексикални упражнения, четяха икономически текстове и изпълняваха задания към тях, гледаха видео материали на немски език и отговаряха на свързани с тях въпроси. Почти всички участници от тази група взеха активно участие в неприсъствената част на обучението. Електронното обучение завърши с онлайн-тест, чрез който студентите от тестовата група получиха представа за постигнатия напредък. От останалите студенти беше сформирана контролна група (група Б, 16 участници), която изучаваше същите

теми по бизнес немски, без да посещава сайта за обучение в Интернет. В края на семестъра през декември 2009 г. всички студенти направиха присъствен писмен тест, при който бяха установени значимо по-добре резултати в тестовата група.

През летния семестър на учебната 2009/2010 г. участниците в предишната контролна група (група Б) получиха достъп до учебните ресурси в Интернет. В същото време участниците от предишната тестова група (група А) продължиха да посещават сайта за обучение. През април – май 2010 г. всички студенти направиха заключителен писмен тест от две части - по общ и по бизнес немски език. Разделянето на теста на две части имаше за цел да установи доколко двете групи имат еднакви или близки нива на владеене на езика и доколко ученето онлайн е допринесло за развитието на езиковата компетентност при група Б.

Първата част на заключителния тест показва незначителни различия между група А и група Б в полза на първата; в отделни случаи езиковото ниво на участници от група Б беше дори по-високо от това на повечето участници в група А. Това се дължи на различната езикова подготовка в различните средни училища, от които идват студентите, участващи в експеримента.

2. Анализ на резултатите. Общи изводи и препоръки.

Статистическият анализ на разсейването в отделните групи не откри значими различия между двата варианта на теста (хартиен и електронен), което води до заключението, че двете форми на тестване могат да се използват равноценно в процеса на обучението по чужд език. Замяната на част от конвенционалните тестове с уеб-базирани форми за проверка на знанията на обучаемите представлява съществено конкурентно предимство за образователните институции. При съпоставяне на резултатите от тест в класическата форма върху хартиен носител и на резултатите от тест, генериран от електронна система за обучение, може да бъде установено доколко двата вида тестване дават сходни или различни резултати. При проучването на наличната литературата в разглежданата област беше установено, че няма публикувани резултати от цялостно или частично научно изследване на съпоставимостта на двата тестови формата. Това обуславя актуалността и значимостта на едно такова научно изследване в научно-теоретичен и практико-приложен аспект.

Иновативният формат в обучението по чужди езици във висшето училище има някои неоспорими предимства и в чисто практически аспект, а именно:

- ✓ Позволява спестяването на значителен ресурс от аудиторна заетост и по този начин води до оптимизиране на хорариума по дисциплината „Чужд език“;
- ✓ Прави възможно акумулирането на значителен информационен ресурс (бази данни), които могат да се използват многократно, като се осигурява структуриране на уникален тест за всеки обучаем;
- ✓ Оптимизира извън-аудиторна заетост на преподавателите (времето необходимо за проверка и оценка на конвенционалните тестове);
- ✓ Осигурява незабавен достъп до резултатите, като се спестява времето, необходимо за проверка на тестовете и съставяне на изпитни протоколи при традиционния метод на изпитване;
- ✓ Предоставя възможност за автоматизация на административните процедури по вписване на резултатите в студентското досие, изготвяне

на изпитни протоколи, издаване на служебни и индивидуални справки и т.н.

- ✓ Може да бъде използван за ефективен текущ и краен контрол при иновативни форми на обучение (дистанционно, задочно, полу-присъствено, факултативно и др.)

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. *Краевски, В., Г. Бишков.* Методология и методи на педагогическите изследвания. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2000.
2. *Bersin, J.* The Blended Learning Book – Best Practices, Proven Methodologies, and Lessons Learned. Pfeiffer, 2004.
3. *Doye P.* Lehr- und Lernziele. In: Bausch, Karl-Richard (Hrs.): Handbuch Fremdsprachenunterricht. A. Francke Verlag, 1995.
4. *Gick, C.* Moment mal! Testheft 1. Langenscheidt, 1997.
5. *Grozdanova, L.* Fresh Ideas in FLT. Sofia, 2003.
6. *Harmer, J.* The Practice of English Language Teaching. Longman, Fourth Edition
7. *Hess, H.* How To Teach English – “E-Lernen” – Fakten und Fiktionen. InfoDaF 33, 4, 2006
8. *Macdonald, J.* Blended Learning and Online Tutoring – Planning Learner Support and Activity Design. Second Edition. Gower, 2008.
9. *O'Malley, J. M., L. V. Pierce.* Authentic Assessment for English Language Learners – Practical Approaches for Teachers. Longman, 1996.
10. *Rösler, D.* Deutsch als Fremdsprache. Metzler, 1994.
11. *Rösler, D.* E-Learning Fremdsprachen. Staufenberg Verlag, 2007
12. *Richards, J., W. Renandya.* Methodology in Language Teaching – An Anthology of Current Practice. Cambridge University Press, 2002 .